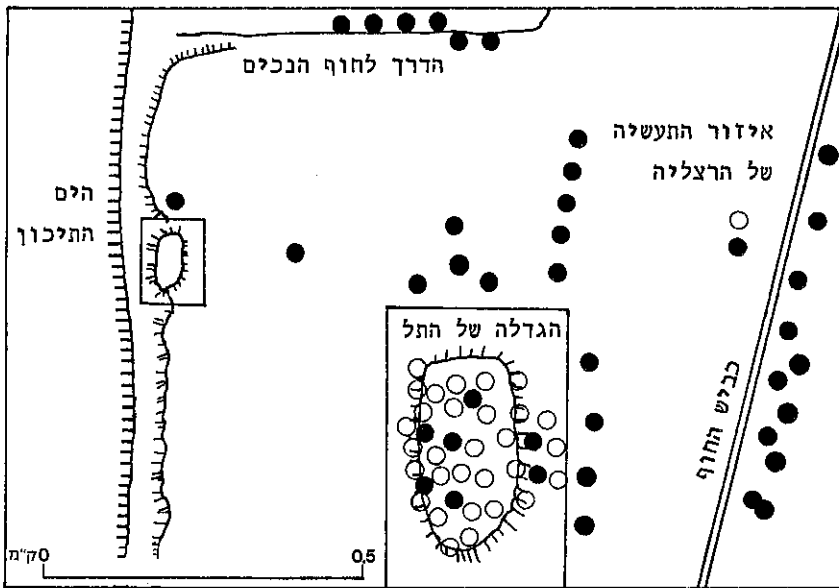

אוכלוסיה של חרצית עטורה מהזן הבהיר מתל מיכל שמחה לב-ידון

לחרצית עטורה *Chrysanthemum coronarium* L. יש שני זנים: *var. coronarium* שבו כל התפרחת צהובה, וזן שבו הפרחים הלשוניים בהירים מאוד ואף לבנים ורק בסיסם צהוב (*var. discolor* (Feinbrun-Dothan, 1978). בדרך-כלל מצוי הזן הבהיר בשכוחות נמוכה מאוד בתוך אוכלוסיות של הזן הצהוב. בסיוור בתל-מיכל בדרום חוף הרצליה, באביב של שנת 1986, נראתה תופעה חריגה. על התל נראו אלפי פרחים לבנים של חרצית עטורה ורק מעט פרחים צהובים. בנוסף לחרצית העטורה גדלו בתל גם מעט צמחי חרצית השדות *C. segetum*. צמחי הזן הבהיר גדלו במקומות רבים בתל וגם בצד הפונה לכיוון הים. הצמחים היו מסועפים בדרך-כלל, וחלקם היו שרועים למדי. בסקר שנעשה במרחק של כקילומטר לכל כיוון, נראה כי כל יתר האוכלוסיות של החרצית העטורה באיזור הן אוכלוסיות צהובות רגילות ורק פה ושם נמצאה חרצית בהירה (איור מספר 1).

○ חרצית עטורה, הזן הבהיר
● חרצית עטורה, הזן הצהוב
איור מס' 1. תל-מיכל וסביבתו.

הגבעה של תל-מיכל היתה מכוסה עד לפני כעשור שנים בעיקר בשלחי לענה חד-זרעית. התל נחפר על-ידי משלחת בניהולו של זאב הרצוג, בין השנים 1977 ל-1980 (הרצוג, 1981). כאשר נחפר התל, הוטרו ממנו שכבות החול והתגלו שכבות של פארא-רנדזינה וחרמרה וכן שכבות של חול ואפר (הרצוג, 1981). חלק משכבות קרקע אלה לא היו מקומיות, אלא הובאו בתקופות קדומות לתל לצרכי פילוס השטח. שבית-הגידול בתל-מיכל הוא חדש – בסך הכל 6 שנים עברו מאז נחשפו שכבות הקרקע – התופעה היא חדשה.

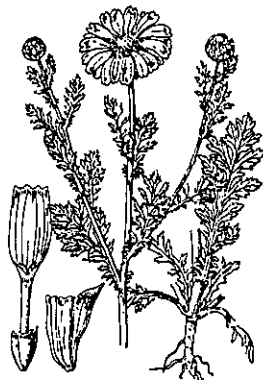
מדוע יש כיום שליטה של הזן הבהיר של החרצית העטורה בתל-מיכל?

החרצית העטורה שהיא צמח רודדלי, אופייני לתילים עתיקים ולמקומות עשירים בחנקן (זהרי, 1980), מצאה כנראה בית-גידול נוח בשכבות הקרקע של התל שנחשפו בחפירה. רק צמחים בודדים (כולם צהובים) של **חרצית עטורה** גדלים בשני כתמים בקירבה יחסית לתל-מיכל, ואילו האוכלוסיות הגדולות יותר של ה**חרצית העטורה** גדלות במרחק של כמה מאות מטרים ממזרח ומצפון-מזרח לתל. מאחר שהתל החפור היווה בית-גידול ריק ללא תחרות, הרי צמח שהגיע אליו יכול היה להתבסס בו בקלות.

העובדה שדווקא הזן הבהיר התפשט בתל-מיכל בצורה כזו יכולה לנבוע משתי סיבות: א. הזן הבהיר הגיע לשם במקרה או בידי אדם והוא מהווה שם את הזן השולט בגלל אפקט המליסדים.

ב. ייתכן כי הזן הבהיר התרבה שם בגלל יתרון אקולוגי כלשהו – אולי בגלל ההאבקה מוצלחת יותר.

היחודיות האקולוגית של אתרים עתיקים בחוף הים התיכון השפיעה גם על התפוצה של מינים או גנוטיפים של צמחים אחרים: **הפרגה הצהובה** (Eisikowitch, 1979/80; פלד, 1984), **הערעד הכחול** (עינב, 1983) ו**המלוח הקיפח** (שקולניק, 1983). מעניין יהיה להיווכח בשנים הבאות האם שני זניה של ה**חרצית העטורה** על שני זניה ישארו בבית-הגידול הזה או, ייעלמו, ואם אכן ימשיכו לגדול שם, מה יהיה היחס המספרי ביניהם. מאחר שאוכלוסיה זו מבודדת למעשה מאוכלוסיות אחרות של ה**חרצית העטורה**, הרי שתהליכים אקולוגיים-גנטיים העשויים להתחולל בה יהיו פנימיים. באוכלוסיה חריגה כזו יש חומר מתאים למחקר גנטי של הזן הבהיר של ה**חרצית העטורה**.

חרצית עטורה
Chrysanthemum coronarium

ספרות

1. הרצוג, ז. 1981. תל-מיכל - תחנת מסחר לחוף הים. קדמוניות, 55-56: 96-103.
2. זהרי, מ. 1980. נופי הצומח של הארץ. עם עובד, תל-אביב.
3. עינב, ר. 1983. תפוצת מיני הערער בחופי ישראל. רתם, 6: 32-41.
4. פלד, ב. 1984. התמלינות אקוטיפית בפרגה הצהובה בחוף הים התיכון של ישראל. עבודת מוסמך, המחלקה לבוטניקה, אוניברסיטת תל-אביב.
5. שקולניק, י. 1983. דגם התפוצה של מלוח קיפח בקו החוף של ארץ ישראל. רת"ם, 7: 43-47.
6. Eisikowitch, D. 1979/80. Horned poppy, *Glaucium flavum* in Israel: Notes on its pollination and distribution. *Isr. J. Bot.* 28: 87-94.
7. Feinbrun-Dothan, N. 1978. *Flora Palaestina*, Vol. III. The Israel Academy of Sciences and Humanities, Jerusalem.